

Nasuprot optimističkim objavama o uspesima srpske ekonomije stoji turobna slika devastirane i zagađene životne sredine u onim gradovima i regionima koji su udomili neke od najvećih stranih investicija. Emisije sumpor dioksida u Boru, gradu gde posluje kineska kompanija Zijin Mining u 2019. godini prešle su granične vrednosti opasne po zdravlje ljudi 13 puta, što se više puta ponovilo i u 2020. i 2021. godini. Automatska merna stanica za merenje kvaliteta vazduha u smederevskom selu Radinac, u neposrednoj blizini železare u vlasništvu kineske kompanije HBIS GROUP Serbia Iron and Steel d.o.o. Beograd, radila je svega 15 dana u decembru 2019. godine i redovno beležila veoma visoka prekoračenja emisija PM čestica. Nakon 15 dana merna stanica je prestala sa radom i više ne prikazuje podatke u sistemu automatskog monitoringa Agencije za zaštitu životne sredine. Realizacija jedne od najvećih stranih investicija u Srbiji, fabrika guma kineske kompanije Linglong, započeta je bez odgovarajuće procene uticaja na životnu sredinu a nedavno je građevinska inspekcija utvrdila da je investitor gradio objekte unutar kompleksa bez građevinske dozvole. Rudarskog giganta Rio Tinto u Jadru i Rađevini dočekala je svojevrsna pobuna lokalnog stanovništva koje strahuje od mogućih pogubnih uticaja na životnu sredinu projekta eksploatacije jadarita. Stručna javnost i građani Beograda energično su reagovali na ideju da se na Košutnjaku poseče oko 25 hektara šume zarad realizacije projekta multifunkcionalnog kompleksa Avala film, češke kompanije Avala Studios d.o.o. Ovu su samo neki od primera sukoba ekonomskih interesa države i stranih investitora sa jedne strane, i interesa zaštite i očuvanja životne sredine sa druge strane.

Sukob interesa između privlačenja investicija i zaštite životne sredine imanentan je zemljama koje se nalaze u procesu ekonomske tranzicije i demokratske konsolidacije. Zapravo, suprotstavljeni interesi ekonomskog razvoja i očuvanja životne sredine lome kičmu paradigme održivog razvoja na globalnom nivou – a posebno u zemljama u razvoju. Slabe i zarobljene institucije u društvu koje je utonulo u korupciju ne mogu da obezbede nesmetano funkcionisanje tržišta jednakih šansi i jednakih uslova za sve ekonomske aktore. U takvim okolnostima država, umesto da garantuje poštovanje propisa u oblasti zaštite životne sredine, obezbeđuje pojedinim investitorima da nesmetano krše propise i posluju u zoni izvan zakona. Upravo to je uzrok nastanka konflikata između investitora i obespravljenih lokalnih zajednica ali i nemogućnosti državnih institucija da doslednom primenom propisa obezbede zadovoljavajući nivo zaštite životne sredine i spreče pojavu zagađenja širih razmera.

Teg koji u uslovima konflikta između zahteva za razvojem nacionalne ekonomije, međunarodnih obaveza i zaštite životne sredine uspostavlja ravnotežu, i donosi prevagu na stranu javnog interesa, jednostavno se naziva vladavina prava.

Kineska kompanija Zijin Mining većinski je vlasnik topionice bakra i rudarskog kompleksa za eksploataciju rude bakra u Boru. Ova investicija je ostvarena kroz strateško partnerstvo između kineske kompanije i Vlade Republike Srbije. Na osnovu ugovora o strateškom partnerstvu ugovorne strane su se obavezale da formiraju zajedničku radnu grupu i imenuju nezavisnog eksperta koji će pripremiti studiju o životnoj sredini u cilju određivanja obima zagađenja i razvijanja akcionog plana koji bi poboljšao trenutnu situaciju u vezi sa životnom sredinom. Prema saznanjima autora radna grupa nije formirana i studija nije izrađena. U međuvremenu tokom 2019. godine emisije sumpor dioksida prešle su granične vrednosti opasne po zdravlje ljudi i životnu sredinu 13 puta u 2019. godini, dok je koncentracija arsena u vazduhu na jednoj od mernih stanica zabeležila prekoračenje 100 puta veće od dozvoljenog. U takvim okolnostima odgovorne institucije Republike Srbije (inspekcija za zaštitu životne sredine i tužilaštvo) primenile su veoma blage mere i kompaniju kaznile za privredni prestup, iako je postojao osnov za pokretanje krivičnog postupka. Privredni prestup podrazumeva plaćanje mandatne kazne (između 12 i 25 hiljada evra) nakon čega operater može da nastavi sa aktivnostima. Nadležna inspekcija utvrdila je prekoračenja emisija zagađujućih materija (sumpor dioksid) i u 2020. godini (u periodu od juna do septembra). Do zagađenja sumpor dioksidom, opasnog po zdravlje ljudi u Boru je došlo i u maju 2021. godine.

Na osnovu nezavisnog veštačenja od 30. marta 2021. godine koje je naručilo udruženje Regulatorni institut za obnovljivu energiju i životnu sredinu (RERI) utvrđena su višestruka prekoračenja graničnih vrednosti emisija gvožđa i mangana u površinskim vodama reke Pek. Na osnovu dobijenih rezultata RERI je podneo krivičnu prijavu protiv kompanije Zijin Mining.

Kontinuirano zagađenje vazduha i površinskih voda, koje se ponavljalo 2019, 2020. i 2021. godine nije praćeno odgovarajućom reakcijom javnih vlasti, zbog čega je i došlo do ponavljanja slučajeva emisije zagađujućih materija opasnih po zdravlje ljudi.

HBIS GROUP Serbia Iron and Steel d.o.o. Beograd je kineska kompanija koja je vlasnik železare u Smederevu i luke na Dunavu. Prema podacima iz Plana kvaliteta vazduha za grad Smederevo železara je najveći zagađivač u ovom gradu. Automatska merna stanica za merenje kvaliteta vazduha u smederevskom selu Radinac, u neposrednoj blizini železare u vlasništvu kineske kompanije HBIS GROUP Serbia Iron and Steel d.o.o. Beograd, radila je svega 15 dana u decembru 2019. godine i redovno beležila veoma visoka prekoračenja emisija PM čestica. Zaštitnik građana je zaključio da javne vlasti nisu preduzele adekvatne mere kako bi obezbedile primenu propisa u oblasti zaštite vazduha u Smederevu.

Vlada Republike Srbije proglasila je izgradnju fabrike guma u Zrenjaninu investicijom od

nacionalnog značaja. Investitoru, kineskoj kompaniji Shandong Linglong Tire Co. Ltd. odobrena je državna pomoć u iznosi od 75 miliona evra, a kompaniji je u vlasništvo, bez nadoknade, preneto 96 hektara poljoprivrednog zemljišta. Komisija za kontrolu državne pomoći odobrila je državnu pomoć kompaniji Linglong iako pomoć nije dodeljena u skladu sa zakonom i to iz razloga što je Komisija pogrešno tretirala dve odvojene mere državne pomoći kao jedinstvenu državnu pomoć, jer je Linglongu je preneto u vlasništvo 96 hektara zemljišta bez naknade (pre nego što je Komisija ocenila usklađenost sa pravilima o dodeli državne pomoći), jer ni davalac pomoći ni primalac nisu prijavili celokupnu pomoć primljenu od države a, na kraju ukupna državna pomoć prevazilazi dozvoljeni prag pomoći za velike investicione projekte. Državna pomoć koja je dodeljena Linglongu nije u skladu sa Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju jer je davalac pomoći morao da obezbedi poštovanje propisa iz oblasti zaštite životne sredine od strane nosioca projekta, a naročito da obezbedi sprovođenje procene uticaja na životnu sredinu i pribavljanje svih relevantnih dozvola kada je to propisano zakonom.

Pokrajinska građevinska inspekcija je potvrdila navode RERI-ja da investitor Linglong gradi objekte bez građevinske dozvole, što prema važećim propisima Republike Srbije predstavlja krivično delo. Inspekcija je naložila uklanjanje nelegalno izgrađenih objekata ali je samo nekoliko dana kasnije investitor upravo za te objekte dobio građevinsku dozvolu. Nelegalno izgrađeni objekti nisu uklonjeni.

Navedeni primeri nesumnjivo pokazuju da strani investitori krše propise u oblasti zaštite životne sredine i zaštite konkurencije. To je svakako tamna strana onog, na početku teksta pomenutog, uspeha u privlačenju stranih investicija. Međutim, kršenje propisa nečinjenjem, blagim kaznama i dopuštanjem kršenja potpisanih sporazuma omogućava upravo država. Zbog toga problem ugrožavanja životne sredine u realizaciji stranih direktnih investicija leži upravo u slabosti institucija i korupciji koja se manifestuje zloupotrebom javnih ovlašćenja i nepreduzimanjem mera zaštite životne sredine od strane organa javnih vlasti. To ne svakako ne amnestira investitore ali otkriva gde je pukla kičma održivog razvoja u Republici Srbiji. Ta pukotina, kroz koju javna dobra i javni interes nepovratno nestaju nalazi se u institucijama sistema. Država u kojoj je vladavina prava neupitno načelo funkcionisanja društva ili ne bi bila plodno tlo za realizaciju prljavih investicija koje dovode do zagađenja životne sredine ili bi primorala takve investitore da poštuju propise.

U ovom trenutku, međutim, svedočimo promeni pravila igre, odnosno, zameni uloga aktera na terenu realizacije stranih investicija. Država se iz uloge nepristrasnog sudije, koji igrače primorava da poštuju pravila igre, a one koji pravila ne poštuju kažnjava žutim kartonom ili isključenjem, pretvorila u sudiju koji tokom utakmice menja pravila igre u korist nesavesnih

investitora. U takvim okolnostima građani i civilno društvo, kao i oni investitori koji igraju po pravilima nikako ne smeju da napuste teren, jer od terena neće ostati ništa. Oni su dužni da javno dobro zaštite igrajući po pravilima i privlačeći simpatije publike na svoju stranu. To podrazumeva i preuzimanje uloge zaštitnika javnog interesa od strane onih aktera koji imaju kapacitet da odbrane vladavinu prava kao temelj funkcionisanja društva, a to su pre svega stručnjaci, pravnici i udruženja koja se bave zaštitom životne sredine i vladavine prava.

Izvor: talas.rs